

Jonàs d'Orleans, mirall de prínceps: l'inici de la filosofia política medieval

MARIA LLADÓ GRAN

Universitat de Barcelona
mariallado@farinyes.net

Resum: En el segle VIII trobem Jonàs d'Orleans a la cort de Carlemany, on viurà l'expansió de l'imperi carolingi i alhora l'expansió del cristianisme. Recollirà, en els llibres *De Institutione Laicali* i en el *De Institutione Regia* com marcar el camí dels bons cristians. Com a bisbe d'Orleans, va tenir un paper important en tots els afers de l'època: polítics, econòmics, morals i religiosos. En el llibre *De Institutione Regia*, adreçat al fill de Lluís el Pietós, Pipí d'Aquitània, Jonàs d'Orleans parla del comportament dels prínceps carolingis i de com haurien d'actuar per conservar el poder. La seva obra la podem enquadrar en el que hem anomenat mirall de prínceps. El bisbe d'Orleans era un home del seu temps i, en la seva obra, crec que podem trobar les bases del que serà la filosofia política alt medieval.

Paraules clau: Jonàs d'Orleans, Lluís el Pietós, filosofia política, mirall de prínceps.

Jonas of Orleans, mirror for princes: the beginning of medieval political philosophy

Abstract: In the 8th century we find Jonas of Orléans at Charlemagne's court, where he will live the expansion of the Carolingian empire and the expansion of Christianity at the same. He will compile in his books *De Institutione Laicali* and *De Institutione Regia* his teachings about how to be a proper Christian. As Bishop of Orléans he played an important role in all political, economic, moral and religious affairs. In his book *De Institutione Regia*, which is addressed to the son of Louis the Pious, Pippin of Aquitaine, Jonas of Orléans discusses the behavior of the Carolingian princes and how they should act in order to hold the power. His work conforms to what is known as mirrors for princes. The Bishop of Orléans as a man of his time and, in this work, we believe that we can find the foundations of what will be High Medieval Political Philosophy.

Keywords: Jonas of Orléans, Louis the Pious, political philosophy, mirrors for princes.

Des de la caiguda de l'imperi romà fins a finals de l'edat mitjana, es produiran grans canvis en les institucions de poder: controvèrsies doctrinals, lluites entre els estaments seculars i eclesiàstics... Tot això coincideix, en el temps, amb l'expansió del cristianisme i la implantació del poder feudal. En relació amb totes aquestes transformacions, la institució de l'Església i, en particular, el paper que hi tindrà el papat, serà un punt de referència en els processos de transferència del coneixement, en els fonaments del poder, de la riquesa i també en les bases legals i jurídiques que ajudaran a establir les noves relacions entre els diferents grups socials.¹

L'Església serà un dels poders, ja en el baix imperi, que «s'apoderarà de les estructures administratives» romanes.² Els seus representants, els bisbes, podran ser o no notables romans, però l'estructura econòmica i administrativa estarà a les seves mans; ells són l'imperi; l'Església serà la que transmetrà a la societat alt medieval els valors cristians, les lleis romanes passades pel seu sedàs, i exercirà el control sobre el poble i sobre les relacions existents entre els poders eclesiàstic i laic.³

L'evolució de l'economia i d'aquestes noves relacions socials teixides ja des del baix imperi seguiran un camí que ens porta cap al que anomenem alta edat mitjana i la feudalització.

Sense anar més lluny, el bisbe Remigi (c. 437-533), bisbe de Reims, l'any 481, escriurà una carta a Clodoveu,⁴ el nou monarca merovingi, aconsellant-lo com havia d'obrar un bon rei. Els consells que el metropolità de Reims va escriure han pres altres formes, ja que en els segles VI i VII «l'òptica cristiana» del poder va evolucionar.

A finals del segle VIII trobem Jonàs d'Orleans⁵ a la cort de Carlemany, on viurà l'expansió de l'imperi carolingi i alhora la del cristianisme. El bisbe d'Orleans va tenir un paper important en tots els afers de l'època: polítics, econòmics, morals i religiosos. Era un home del seu temps i, en la seva obra, podem trobar les bases del que serà la teoria política i la filosofia alt medieval europea.

Jonàs d'Orleans recollirà, una vegada més, la tradició d'Agustí d'Hipona, un dels pares de l'Església que va viure els esdeveniments de la caiguda de la ciutat de Roma i que, en la seva obra *La ciutat de Déu*, ens parla del poble en què els cristians s'han d'emmirallar. El mateix bisbe d'Hipona serà un mirall

1. Cf. Fortuny 1992: 171-172.

2. Cf. Fortuny 1992: 168-169

3. Cf. Fortuny 1992: 167-169.

4. La carta del bisbe de Reims a Clodoveu I, rei dels Francs, és un veritable programa polític. Cf. A. Lecoy de la Marche, «De l'Interprétation d'une lettre de S. Remi à Clovis». *Bibliotheca de l'École des Chartes* 27 (1866): 59-74. També pot ser consultada a <http://www.e-stoire.net/article-lettre-de-l-veveque-remi-a-clovis-38886239.html>.

5. Jonàs d'Orleans (c.760-843), bisbe d'Orleans, va viure a la cort de Lluís el Pietós.

per a pensadors i filòsofs posteriors, els quals voldran, tot explicant-lo, complementar-ne els ensenyaments.

Jonàs d'Orleans serà una de les primeres veus que adaptarà l'agustinisme no com l'entendrà en el segle xx Henri-Xavier Arquillière,⁶ sinó com havia de ser el governament del poble de Déu, i l'adaptarà al seu temps, emmarcant, així, ideològicament, el pensament carolingi.

El bisbe d'Orleans, a través del seu llibre *De Institutione Regia*, adreçat al fill de Lluís el Pietós, Pipí d'Aquitània, parla de quin ha de ser el comportament dels prínceps carolingis i quina ha de ser l'actitud d'un monarca que ostenta el poder.⁷ Escriurà aquest llibre igual que va fer el monjo benedictí Smagarde⁸ amb la *Via Regia*. Sembla que el va escriure per a Lluís el Pietós quan encara no era emperador. El bisbe d'Orleans entra, d'aquesta manera, amb el *De Institutione Regia*, en la tradició del que es coneix com a gènere de *mirall de prínceps*.⁹

L'obra *De Institutione Regia* de Jonàs d'Orleans s'ha analitzat, gairebé sempre, des del punt de vista filosòfico-religiós i la seva dissecció s'ha fet des d'aquesta òptica. La meua intenció és analitzar aquesta obra primer des d'un punt de vista històric, entenent que Jonàs d'Orleans era a la cort carolíngia, que va viure l'expansió de l'imperi i va ser representant del rei en diverses ocasions. El bisbe d'Orleans era un representant de Déu a la cort i com a home del seu temps participava en les discussions polítiques i religioses dels concilis, òrgan en el qual es prenen les decisions per governar aquell vast imperi. Les decisions preses (lleis, privilegis, ordenances) quedaven reflectides en els capitulars.

Francesc J. Fortuny ens diu que, quan el bisbe d'Orleans fa servir en el *De Institutione Regia* el terme «cos de Crist», el que està dient als cristians és que tots formen part d'un tot, en què Crist és el cap i hi ha persones excelses.¹⁰ Aquestes són el pontífex i el rei.¹¹ En el text de Jonàs, «el cos de Crist» no té el matis místic que se li atorgarà a finals del segle XIX i començaments del XX, ell no exclou el físicisme realista en el context de l'obra, sinó que, segons Fortuny, l'imposa. Ens dirà el medievalista català que cal entendre «cos de Crist» en el llenguatge biològic de l'època, que és l'equivalent físic en el sentit més clàssic del món grec. Hem de pensar en el «ser ben rodó» de Parmènides o en

6. Herri-Xavier Arquillière (1883-1956), teòleg francès.

7. Cf. Fortuny 1992: 194-196.

8. Smagarde (760-840), monjo benedictí i lletrat carolingi, abat de Saint-Mihiel.

9. Cf. Fortuny 1992: 191-192.

10. Cf. Fortuny 1992: 201-202.

11. El terme 'pontífex' ja apareix a la Roma antiga. És una funció que recau al rei i ell ostenta aquest títol. La Roma republicana se'l farà seu i el portaran els cèsars i fins Justinià existeix aquesta funció. Sembla que en èpoques feudals i postfeudals no es fa servir gaire i és reservada a una sola persona, el bisbe de Roma.

el «tot» d'Heraclit. En el segle IX, el terme *kosmos* conserva els trets de procedència cristiana (racional, intel·ligent i personal); no cal, doncs, estranyar-se que un bisbe feudal pensi així. El bisbe d'Hipona era, per a ells, com Ciceró ho havia estat per a Agustí.

Jonàs d'Orleans escriu a Pipí d'Aquitània per intentar que no es repetixin els conflictes de poder i de govern que hi va haver en el regnat de Lluís el Pietós. L'escrit del bisbe d'Orleans sembla tenir una finalitat pública, política i també ètica. En el *De Institutione Regia*, hi podem trobar una visió del que havia de ser la política de l'imperi, tant per la governabilitat interna com per l'estratègia cap a la política exterior.¹²

S'ha dit generalment que els miralls alt medievals eren propostes religioses i morals en les quals només la voluntat de Déu prevalia en el govern del sobirà i mentre exercia el seu poder; i que no és fins al segle XV-XVI que els mirall de prínceps, en general, esdevenen propostes per a una nova governabilitat, és a dir, per a una «raó d'estat». Un exemple conegut podria ser *L'educació del príncep cristià* d'Erasme de Rotterdam o *El Príncep* de Maquiavel.

L'historiador Einar Már Jónsson ha detectat quatre tipus de mirall de prínceps en època medieval. El primer tipus enumera les virtuts que ha de tenir un príncep per ser investit, així com els vicis que ha d'evitat a tot preu. El segon utilitza exemples de sobirans il·lustres amb la finalitat de definir el que és essencial en un «príncep ideal». El tercer fa servir les obres que descriuen les virtuts d'un sobirà perfecte, tenint cura d'aplicar-les a situacions concretes. El quart tipus és la representació d'una reflexió més general sobre la funció d'un monarca o sobirà. I afegeix que, de tota manera, els mirall de prínceps medievals inclouen majoritàriament preceptes morals i reflexions sobre el príncep i les seves activitats. Segons Jónsson (2006), cal esperar els segles XV i XVI per veure com els autors de miralls, alguns d'ells consellers de monarques o successors, posen els seus escrits al servei dels interessos de la «nació».

Una de les tesis de Jónsson és que, a partir del segle XV o XVI, es proposa, als governants, preceptes purament polítics desvinculats de tota dimensió religiosa. Serà la «raó d'estat», per bé o per mal, la que prevaldrà per a conservar el poder per part dels prínceps.

En *La ciutat de Déu* d'Agustí (1.3-4), trobarem que la seva proposta no deixa de ser el manteniment de l'imperi romà. Ell ha viscut la invasió de Roma i la contempla des de la doble perspectiva de ser romà i cristià. Preservar la Roma cristiana, tenint present la ciutat de Déu, bé pot ser una raó d'estat; emmirallant-se el bisbe d'Orleans en l'obra del d'Hipona, en el seu llibre *De Institutione Regia*, bé pot mostrar certes directrius que van dirigides al manteniment de la unitat de l'imperi carolingi. Què o quina cosa uneix

12. Cf. Fortuny 1992: 194-196.

aquelles terres tant diferents sota un mateix imperi que permet al poder tractar els súbdits de tots els territoris sota una mateixa llei? L'organització cristiana del poder, entenent-la com la continuïtat de l'imperi romà d'Occident, interessava a les classes poderoses i també a l'eclesiàstica, ja que és ella la que conservarà la litúrgia, els ritus i les institucions de l'antic imperi. I això no deixa de tenir-se com una «raó d'estat».

Seguint amb els exemples, es diu que els miralls de prínceps alt medievals són aquells en els quals la religió i la moralitat s'imposaven, en contraposició als miralls de prínceps de la baixa edat mitjana i del Renaixement, en els quals la moral se substitueix per un pragmatisme, entès com allò que atén solament als fets i que només té en compte les conseqüències pràctiques. És en aquests miralls en què els principis religiosos i morals són suplantats pels purament polítics.

Però si observem amb mirada crítica els segles finals de l'edat mitjana i els de l'inici de la modernitat, ens podem preguntar: quin era el paper de l'Església, el de les classes que ostentaven el poder econòmic, i el d'una institució com la inquisició? Quin paper hi tenien les noves branques del cristianisme: luteranisme, calvinisme, anglicanisme? Què va passar amb Servet (1509-1553), Giordano Bruno (1548-1600) o amb Galileu (1564-1642)? Què passa en els primers segles de l'edat moderna, quan la moral sembla ser substituïda pel pragmatisme i no hi ha autoritat religiosa, sinó només pràctica política? Hi ha escrits dels segles XVI o XVII que s'inscriuen en els gèneres de les *institutiones*, comentaris o catecismes, en els quals trobem normes i regles de comportament tant per als ciutadans com per als prínceps i governants. Els que podríem tenir com a «catecismes» en el calvinisme inclouen recomanacions als governants per preservar la pau i mantenir la tranquil·litat pública. El capítol darrer de la *Institució de la Religió Cristiana* (1536), Joan Calví el dedica a «la llibertat cristiana, al poder eclesiàstic i a l'administració política», després d'haver parlat en els capítols anteriors dels manaments de la llei de Déu, del credo, del pàrenostre, i dels sagraments i dels no sagraments. En l'apartat sobre l'administració política, es dirigeix especialment als governants. El reformador suís Enric Bullinger (1504-1575) dedica també el capítol final de la seva breu *Confessió Helvètica* (1566) a l'estat, insistint en el paper de les autoritats, la missió de l'estat i els deures envers els súbdits. I igualment va fer l'humanista Pierre de La Ramée (1515-1572) al final del seu pòstum *Comentari de la Religió Cristiana* (1576), tot seguint les directrius del que havia fet Calví en la seva *Institutio*. Una de les finalitats d'aquests textos era regular tant el comportament dels fidels com dels prínceps. La seva intencionalitat política coincidí amb la que havia estat la de Jonàs d'Orleans segles abans. Darrere d'aquestes obres, hi ha un pensament de conjunt, una idea d'organització territorial i de manteniment de l'exercici del poder.

Hem de dir que alguns escrits dels reformats seran la base de la creació de moderns estats, com són ara Holanda, Suïssa o Estats Units. El que sobre la

governació llegim en aquests escrits no és més que l'expressió d'una «raó d'estat». Tots ells contenen les recomanacions dels miralls de prínceps en el marc d'una determinada institució religiosa, que imposa la seva moral i criteri.

La proposta de Jonàs d'Orleans havia estat mostrar una «raó d'estat»: com un príncep ha de conservar el seu territori i el poder que hi exerceix; per això, ens atrevim a considerar la seva obra com un autèntic mirall de prínceps que obre un dels camins que seguirà la filosofia política medieval.

Bibliografia

- AGUSTÍ D'HIPONA. (1977-1988) *La ciudad de Dios*. 2 vols. Trad. S. Santamarta, M. Fuertes. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos.
- ARQUILLIÈRE, H.-X. (2005) *El agustinismo político. Ensayo sobre la formación de las teorías políticas en la Edad Media*. Trad. I. Massot Puey. Granada: Universidad de Granada.
- FORTUNY, F. J. (1992) *De Lucreci a Ockham. Perspectives de l'Edat Mitjana*. Barcelona: Anthropos.
- JONAS D'ORLÉANS. (1995) *Le métier de Roi* (A. Dubreucq, ed., tr.). París: Les Éditions du Cerf.
- JÓNSSON, E. M. (2006) «Les «miroirs aux princes» sont-ils un genre littéraire?». *Médiévales* 51: 153-166. [<https://journals.openedition.org/medievales/1461>]